

УДК 347:465

Бондар Є. М., аспірант,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ТЕОРЕТИЧНІ ПОГЛЯДИ НА МІЖНАРОДНИЙ РУХ ПОЗИКОВОГО КАПІТАЛУ У ВІДТВОРЮВАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Бондар Є. М. Теоретичні погляди на міжнародний рух позикового капіталу у відтворювальному процесі. У статті розглянуто теоретичні погляди на економічну сутність позикового капіталу.

Бондарь Е.М. Теоретические взгляды на международное движение ссудного капитала в воспроизводственном процессе. В статье рассмотрены теоретические взгляды на экономическую сущность ссудного капитала.

Bondar E. Theoretical views on the international movement of loan capital in the reproductive process. The article deals with theoretical views on the economic substance of loan capital.

Постановка проблеми. В результаті концентрації в банках вільних грошових коштів накопичення позикового капіталу відбувається більш швидкими темпами, ніж зростання реального капіталу, що функціонує на підприємствах. Позиковий капітал – це грошовий капітал, що віддається у позику, приносить відсотки і обслуговує насамперед кругообіг функціонуючого капіталу. Історично він виник раніше, ніж сучасна основна форма капіталу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічна категорія “позиковий капітал” досліджувалась багатьма вітчизняними і зарубіжними вченими, серед яких Д.Рікардо, А. Сміт, К.Маркс, Й.Шумпетер, О.Бем-Баверк, Дж.Кейнс, Р.Фішер, Р.Дорнбуш, Р.Шмалензі та інші, але, враховуючи сучасні тенденції глобалізації економіки, тема позикового капіталу залишається актуальною.

Мета статті. Узагальнити існуючі теоретичні погляди вчених стосовно економічної сутності позикового капіталу.

Виокремлення невирішеної проблеми. Проблема надання кредитів - міжнародний аспект.

Викладення основного матеріалу. Одним з перших трактувань позикового капіталу можна вважати трактування Аристотелем сутності лихварського капіталу (хоча лихварський капітал не можна ототожнювати з позиковим капіталом). На його думку, обмін певної кількості грошей на більшу кількість грошей (форма Г–Г') є формою, що суперечить самій природі грошей і тому не може бути пояснена з погляду на товарообмін. “Існує подвійного роду хрематистика: одна стосується торгівлі, друга – економіки; остання необхідна і варта похвали, а перша основана на обігу і тому справедливо засуджується (бо вона ґрунтується не на природі речей, а на взаємному ошукуванні). Таким чином, лихварство справедливо ненавидять усі, бо тут самі гроші є джерелом придбання і застосовуються не для того, для чого їх було винайдено. Адже вони виникли для товарного обміну, водночас як відсоток робить з грошей нові гроші. Звідси і його назва (“відсоток” і “породжене”). Бо відсоток є грошима від грошей, отже з усіх галузей придбання ця є найбільш суперечливою природою”[1, С. 175].

А. Сміт і Д. Рікардо вбачали в кредиті не фактор розширеного відтворення, а тільки форму перерозподілу вже наявного в суспільстві капіталу між окремими власниками [2, С. 139-145, 304-329, 780-792]. Насправді роль кредиту не обмежується лише перерозподілом

капіталу. Він сприяє збільшенню розмірів капіталу, який функціонує в суспільному виробництві. Односторонність такого підходу полягає в тому, що встановлюється залежність кредиту від виробництва, але не береться до уваги зворотний вплив кредиту на виробництво.

Дуже поширеною є переоцінка ролі кредиту. Німецький економіст Й.Шумпетер стверджує, що банки створюють кредит і капітал, а обсяг кредитів, що надаються, залежить від політики самих банків, які шляхом необмеженого розширення кредиту можуть забезпечити необмежене розширення капіталістичного виробництва. Кредит сприяє нагромадженню капіталу і розширенню виробництва, але сам він не створює капіталу. Розміри кредиту, що надається банками, залежать не від міркувань самих банків, а від об'єктивних умов відтворення. В періоди підйому господарські суб'єкти висувають більший попит на кредит, і тоді банки можуть значно розширювати кредитування, що сприяє зростанню виробництва. Але в умовах кризи разом із падінням господарської діяльності скорочується і кредит. Недоліком теорії Й.Шумпетера стосовно теорії кредиту є перебільшення його ролі як засобу забезпечення необмеженого зростання виробництва [3, С. 168-226, 254-316]. Австрійський економіст О.Бем-Баверк трактував відсоток як "заробітну плату", отримувану промисловими і торговими капіталістами за їхню "працю" з управління підприємствами, вважаючи відсоток вічним явищем [4, С. 280-281].

Поява тимчасово вільних грошових коштів є об'єктивною необхідністю. Основним їх джерелом є грошові кошти, не використововані господарськими суб'єктами в їхній діяльності. Згідно з К. Марксом, поки цей капітал не використовується, він не приносить добавлену вартість, тобто втрачає характер капіталу. Виникає протиріччя між вільним, не працюючим грошовим капіталом і природою капіталу як вартості, що перебуває в безперервному русі і приносить добавлену вартість. Це протиріччя розв'язується через кредит, коли вивільнений грошовий капітал передається у позику для отримання додаткової вартості.

Джерелами позикового капіталу є: по-перше, грошові капітали, вивільнені в процесі кругообігу промислового і торгового капіталів, що зумовлено характером обігу основного капіталу, коли після продажу товарів зношена частина основного капіталу осідає у вигляді амортизаційного фонду до настання строку оновлення основного капіталу; по-друге, вивільнення капіталу в грошовій формі, зумовлене характером обігу постійної частини обігового капіталу, коли між продажем готових товарів і купівлею нової сировини зазвичай минає певний час, і тому після реалізації готових товарів частина грошової виручки, яка відображає вартість спожитої сировини і матеріалів, осідає у вигляді тимчасово вільного грошового капіталу; по-третє, частина змінного капіталу, вивільнена в грошовій формі на строк від моменту реалізації товарів до моменту виплати заробітної плати; по-четверте, додаткову вартість, яка протягом тривалого часу накопичується у грошовій формі для розширення виробництва; по-п'яте, грошові доходи і заощадження різних прошарків суспільства, призначені для особистого споживання, які надходять до банків у вигляді тимчасових депозитних вкладів і перетворюються на позиковий капітал; по-шосте, тимчасово вільні грошові кошти державного бюджету, страхових компаній та інших організацій.

Позиковий капітал є особливим видом капіталу, який, згідно з К.Марксом, має такі основні відмінності від промислового і торгового капіталу:

1. Позиковий капітал є капіталом-власністю на відміну від капіталу-функції. "Капіталом-функцією" К. Маркс називав капітал, що функціонує в промисловому або торговельному підприємстві. Утім позиковий капітал в руках самого власника не функціонує, не вкладається у виробництво, а віддається в позику. При цьому власність на капітал і користування ним розділяються: відданий у позику капітал переходить у тимчасове користування до позичальника, але власність на цей капітал залишається у кредитора, якому капітал повинен бути повернений по завершенні строку позики.

2. Позиковий капітал – це капітал як товар. У ринковій економіці гроші крім споживної вартості як загального еквівалента набувають додаткової споживної вартості, яка виражається в тому, що вони служать капіталом, засобом отримання прибутку. Власник позикового капіталу передає в господарську сферу не просто гроші, а гроші як капітал, тобто вартість, що приносить додаткову вартість. При цьому капітал виступає у вигляді товару, який його власник продає іншому власнику для використання у господарському обороті.

3. Позиковий капітал має особливу форму руху. Якщо промисловий капітал набуває трьох форм – грошової, виробничої та товарної, здійснюючи кругообіг $G-T...B...T'-G$, а торговий капітал набуває двох форм – грошової та товарної, здійснюючи кругообіг $G-T-G'$, позиковий капітал не виступає ані у виробничій, ані в товарній формі, оскільки він увесь час знаходиться в грошовій формі. Рух позикового капіталу відображається формулою $G-G'$, тобто обмежується відданням грошового капіталу в позику і поверненням його з відсотками.

4. Позиковий капітал має специфічну форму відчуження. Відчуження звичайних товарів здійснюється у формі купівлі-продажу; відчуження ж капіталу як товару відбувається у формі позики. При купівлі-продажу товар переходить від продавця до покупця, а еквівалентна сума грошей переходить від покупця до продавця. При позиці має місце тільки одностороннє переміщення вартості – від кредитора до позичальника, а повернення капіталу відбувається лише після закінчення певного часу.

5. У русі позикового капіталу ($G-G'$) не видно ніяких посередницьких ланок між наданням капіталу в позику і поверненням його з приростом (відсотком). Тому виникає видимість самозростання грошей; здатність давати приріст здається властивою грошам як таким. “Суспільні відносини набули закінченого вигляду, як відносини деякої речі, грошей, з самою собою” [5, С. 431]. Насправді ж гроші дають приріст лише тому, що в руках позичальників вони перетворюються на справжній капітал, що використовується для отримання додаткової вартості.

6. Позиковий капіталіст не те, що не тільки не працює, але навіть не виконує ніяких функцій з керівництва і управління виробництвом.

Позичальник має можливість повернути гроші кредитору з відсотками тільки тому, що в руках самого позичальника ці гроші здійснюють справжній кругообіг як капітал і використовуються для отримання додаткової вартості в процесі виробництва. Весь рух капіталу, відданого у позику, може бути зображений таким чином: $G-G-T...B...T'-G'-G''$, де перший акт є віддачею грошового капіталу у позику, останній акт – повернення цього капіталу з відсотками, а вся проміжна частина – кругообіг промислового капіталу в руках позичальника. Тільки на базі цього кругообігу $G-T...B...T'-G'$ може здійснюватися специфічний рух позикового капіталу $G-G'$. Отже, рух позикового капіталу оснований на кругообігу промислового капіталу.

7. Сукупний попит на гроші, який відповідає спекулятивному мотиву, зазвичай гнучко реагує на поступові зміни норми відсотка, тобто існує безперервна крива, що пов'язує зміну попиту на гроші за спекулятивними міркуваннями і зміну норми відсотка, що задаються змінами цін облігацій і боргових зобов'язань різних термінів. Практика підтверджує наявність такого постійного зв'язку, оскільки за нормальних обставин банківська система фактично завжди спроможна купити або продати облігації в обмін на готівку, запропонувавши на ринку помірну надбавку або знижку в ціні. І чим більше кількість готівки, яку банки прагнуть створити або вилучити за допомогою покупок або продажів облігацій і боргових зобов'язань, тим більшою мірою повинна впасти або зрости норма відсотка. Але там, де операції на відкритому ринку зводяться до покупки лише короткострокових цінних паперів, їх можливий ефект обмежений в основному короткостроковою нормою відсотка і слабо позначається на довгостроковій нормі відсотка, яка має набагато більше значення [6, С. 196].

В результаті посилення припливу в банки вільних грошових коштів накопичення позичкового капіталу відбувається більш швидкими темпами, ніж зростання реального капіталу, що функціонує на підприємствах. Позиковий капітал відрізняється не тільки від реального капіталу, а й від грошей як купівельних і платіжних засобів, і при цьому маса позикових капіталів багаторазово перевищує грошову масу.

“Першою умовою накопичення є виробництво додаткової вартості. Додаткова вартість розщеплюється на різні частини. Різні її частки потрапляють до рук осіб різних категорій і набувають різних, самостійних одне відносно одного форм, таких як: прибуток, відсоток, торговий прибуток, земельна рента тощо... Весь авансований капітал, яким би не було його початкове походження, перетворюється в накопичений капітал або капіталізовану додаткову вартість” [7, С. 576-577, 601].

Позиковий капітал виступає як ціна і як особлива форма додаткової вартості. Однак це цілком своєрідна “ціна”. Для звичайних товарів ціна є грошовим вираженням їхньої вартості. Але для капіталу, відданого в позику, відсоток не є грошовим вираженням вартості, оскільки сам позиковий капітал вже виражений в грошовій формі. Відсоток тут служить оплатою споживчої вартості капіталу як товару – його здатності приносити прибуток. Тому К.Маркс назвав відсоток “ірраціональною формою ціни”.

Прибуток, отримуваний від позикового капіталу, розпадається на дві частини: відсоток, що присвоюється кредитором в якості простого власника капіталу, і підприємницький прибуток, що присвоюється позичальником (промисловцем або торговцем). А оскільки кредитні відносини при капіталізмі набувають широкого розвитку і кожний окремих підприємець може віддати свій капітал в позику, то поділ прибутку на відсоток і підприємницький прибуток набуває загального значення і застосовується навіть до доходу на власний капітал підприємців, а не тільки до доходу, отриманому на позиковий капітал.

Підприємницький дохід і відсоток від початку походять від доданої вартості. За певного розміру прибутку, чим вище відсоток, тим нижче підприємницький дохід, і навпаки. На підставі розподілу додаткової вартості виникають відомі суперечки між позиковими і функціонуючими капіталістами: перші зацікавлені у високому рівні відсотка і низькому рівні підприємницького прибутку, а останні, навпаки, зацікавлені в низькому рівні відсотка і у високому рівні підприємницького доходу [8, С. 418].

Норма відсотка знаходиться у певній залежності від середньої норми прибутку. Оскільки відсоток є частиною середнього прибутку, то максимальною межею для норми відсотка є середня норма прибутку. За інших рівних умов, чим вище норма прибутку, тим вищою буде норма відсотка. Однак це зовсім не означає, що норма відсотка безпосередньо визначається нормою прибутку і що вони завжди рухаються паралельно. Норма відсотка в кожний конкретний період безпосередньо визначається співвідношенням між пропозицією позикових капіталів і попитом на них. Якщо пропозиція позикових капіталів зростає за незмінного або менш динамічного попиту на них, норма відсотка падає; якщо попит на позикові капітали зростає за незмінної або менш динамічної їх пропозиції, норма відсотка підвищується.

Ринкова норма відсотка, яка встановлюється в кожний конкретний момент на ринку позикових капіталів, схильна до частих і до того ж різких коливань. Свого максимуму норма відсотка сягає в розпал кризи, тобто саме тоді, коли норма прибутку падає до мінімуму. Це пояснюється тим, що під час кризи товари не реалізуються, а гроші гостро необхідні капіталістами для платежів за раніше виданими борговими зобов'язаннями. Тому виникає масова погоня за грішми як за платіжними засобами і надзвичайний попит на позиковий капітал, що спричиняє стрибкоподібне підвищення норми відсотка.

Після кульмінаційного пункту кризи норма відсотка знижується, але до мінімального рівня вона падає в період депресії, оскільки в цей час з'являється маса вивільнених з промисловості і торгівлі грошових капіталів, які пропонуються в позику,

але попит на них є надто обмеженим. З переходом від кризи до депресії норма відсотка різко падає, а норма прибутку, навпаки, дещо підвищується. Із сказаного слідує, що в ході промислового циклу “рух позикового капіталу, виражений в коливанні відсоткової ставки, загалом відбувається в напрямку, зворотному до руху промислового капіталу” [9, С. 32].

З розвитком ринкової економіки середня норма прибутку має тенденцію до зниження в результаті зростання органічної будови капіталу, і водночас неодмінно має знижуватися середня норма прибутку (тобто середня норма відсотка за весь промисловий цикл). Низхідна тенденція середньої норми відсотка зумовлена не тільки низхідною тенденцією середньої норми прибутку, а й розвитком кредитної системи. Зі зростанням мережі банків та їхніх філіалів у позикові капітали перетворюється дедалі більша частина тимчасово вільних грошових коштів, акумуляція яких в кредитній системі збільшує накопичення позикових капіталів, що сприяє зниженню норми відсотка.

Кредит виконує важливі функції, сприяючи перерозподілу капіталів і зрівнюванню норми прибутку, економії обігових витрат, централізації капіталу, концентрації та нагромадженню капіталу. Позиковий капітал – це вільний грошовий капітал, який може бути використаний для вкладання в будь-яку галузь виробництва. З галузей з низькою нормою прибутку капітали вивільнюються в грошовій формі та припливають в банки, звідти вони через кредит спрямовуються насамперед в галузі з високою нормою прибутку. Тому кредит є необхідним механізмом перерозподілу капіталів і зрівнювання норми прибутку.

Кредит є важливим фактором економії грошей, яка досягається шляхом взаємного заліку боргових вимог і зобов'язань, тобто безготівкових розрахунків, а також зростання швидкості обігу грошей і заміни металевих грошей кредитними грошами. Кредит також сприяє зростанню швидкості обігу грошей. Гроші зосереджуються в банках і передаються ними у позику функціонуючим капіталістам, які пускають їх в обіг. В результаті збільшується середня швидкість грошового обігу і, отже, зменшується грошова маса в обігу.

Економія грошей, яка досягається завдяки кредиту, а також інших видів обігових витрат (наприклад, комерційний кредит, прискорюючи реалізацію товарів, сприяє зменшенню товарних запасів і витрат на їх зберігання) веде до зниження в суспільстві питомої ваги непродуктивного (грошового і товарного) капіталу і до збільшення за його рахунок питомої ваги продуктивного капіталу. Це означає розширення виробництва з одночасним збільшенням маси і норми прибутку.

Кредит активно сприяє концентрації та нагромадженню капіталу. По-перше, він прискорює перетворення частини добавленої вартості в капітал. Розрізненні суми добавленої вартості, кожна з яких не є достатньою для нових капіталовкладень, припливають до банків і у сукупності сягають розмірів, достатніх для використання з метою розширеного відтворення. По-друге, завдяки кредиту джерелом нагромадження капіталу стають також грошові заощадження і доходи населення.

Таким чином, згідно з К.Марксом, сутність кредитних грошей визначається функціями грошей як засобу платежу, а рух засобів платежу є відображенням суспільних зв'язків. З одного боку, гроші при взаємному погашенні платежів функціонують як рахункові гроші, як міра вартості. З іншого боку, при здійсненні реальних платежів гроші виступають не як засіб обігу, не як форма обміну, а як індивідуальне уособлення суспільної праці, прояв мінової вартості, як абсолютний товар. При порушенні механізму взаємного погашення гроші змінюють свою форму, перетворюючись з рахункових грошей на монетарні. У цьому разі вони не можуть бути замінені звичайним товаром, “споживча вартість втрачає свою цінність, а вартість товару зникає перед лицем її вартісної форми” [10, С. 149].

Розвиток грошей як засобу платежу викликає необхідність накопичувати гроші перед настанням строків уплати. В умовах розвиненої ринкової економіки збирання

скарбів як форма збагачення втрачає привабливість, поступаючись місцем формі накопичення резервного фонду засобів платежу.

Дж. М. Кейнс трактує кредит як знаряддя планомірного регулювання капіталістичної економіки. Теорія Кейнса ґрунтується на міновій концепції, надаючи вирішальне значення не сфері виробництва, а сфері обігу, і пояснює безробіття і кризи “недоліками” у сфері попиту, грошового обігу і кредиту. При цьому Кейнс відводить нормі відсотка роль головного регулятора обсягу інвестицій і зайнятості. За Кейнсом, однією з найважливіших причин хронічного безробіття в умовах сучасного капіталізму є високий рівень позикового відсотка, який обмежує обсяг інвестицій (капіталовкладень). Звідси слідує висновок, що шляхом зниження відсотка можна створити достатній “стимул до інвестицій” і ліквідувати безробіття. У такий самий спосіб можна уникнути і економічних криз.

Згідно з сучасною макроекономічною теорією, економічний розвиток ринкового господарства оснований на споживанні в усіх його формах, яке має функціональну залежність від національного доходу. Функція споживання або, за висловленням Дж.Кейнса, “схильність до споживання” (*propensity to consume*), є однією з основоположних характеристик національної економіки, яка визначає головні макроеконометричні параметри, що характеризують економічний потенціал країни. Схильність до споживання, розрахована як кількісна характеристика, притаманна певному національному господарству на конкретний момент часу, доповнюється розрахунком інших похідних кількісних характеристик – схильністю до заощаджень і спонуканням до інвестицій, які потім використовуються для розрахунку інвестиційного мультиплікатора.

Кейнсіанська теорія інвестиційного мультиплікатора базується на трьох основних припущеннях. Перше припущення полягає в тому, що зміни в обсязі капіталовкладень є процесом автономним, тобто національне господарство припускається замкненим і зовнішні фактори жодного впливу на нього не мають. Друге припущення полягає в тому, що споживання є функцією національного доходу, а третє – що гранична схильність до споживання є постійною величиною. Після цього мультиплікатор визначається як величина, обернена граничній схильності до заощадження, оскільки величина, до якої приріст інвестицій збільшуватиме національний дохід, структурно лімітована величиною так званого витоку, який виражається як $\Delta S/\Delta Y$, де ΔS – приріст заощаджень, ΔY – приріст національного доходу.

Р.Фішер, Р.Дорнбуш и Р.Шмалензі центральне місце в економічній теорії капіталу і землі відводять фактору часу. Попит на капітал визначається запасами певного активу і потоком послуг, породжуваних цим активом протягом часу, а також відмінностями між потоком доходів від цього активу або рентою. Вартість використання послуг капіталу є рентною (прокатною) оцінкою капіталу. Ціна активу є ціною, за якою одиниця капіталу може бути продана або куплена в будь-який момент. Власник активів має право на отримання всіх поточних або майбутніх надходжень за використання цих активів [11, С. 325-326].

Ціна активів визначається на основі “сучасної вартості”. “Сучасна вартість платежу є сумою, яку необхідно було б вкласти сьогодні, або отримати вказану виплату до цього моменту”. Ця вартість визначається рівнем відсоткової ставки. У кінцевому підсумку, “ціна будь-якого активу дорівнює сучасній вартості всіх пов'язаних з ним поточних або майбутніх платежів за використання цього активу”. Оскільки отримання доходів на активи пов'язано з віддаленим майбутнім, а майбутнє завжди є невизначеним, то великого значення набувають поняття “ризик” і “невизначеність” [12, С. 326-327].

Поява тимчасово вільних грошових коштів є об'єктивною необхідністю. Основним їх джерелом є грошові кошти, не використовувані господарськими суб'єктами в їхній діяльності. Згідно з К.Марксом, поки цей капітал не використовується, він не приносить додаткову вартість, тобто втрачає характер капіталу. Виникає протиріччя між вільним грошовим капіталом, що не працює, і природою капіталу як вартості, що перебуває в

неперервному русі та приносить додаткову вартість. Це протиріччя розв'язується через кредит, коли вивільнений грошовий капітал передається в позику для отримання додаткової вартості.

Передавання грошей зумовлює дві властивості комерційних банків. Перша властивість полягає в тому, що їхні зобов'язання є засобами платежу, оскільки саме в господарському обігу вони приймаються в якості "грошей" поряд із готівковими грошами. Друга властивість полягає в тому, що переваги передавання грошей зазвичай не відіграють якої-небудь ролі у визначенні сукупної величини депозитів або сукупної кількості грошей.

Висновки. Отже, якщо пропозиція грошей не відповідає потребам економіки, економіка повинна пристосовуватися до заданої кількості грошей. Банки створюють гроші, але розмір їхніх активів обмежений їхніми зобов'язаннями, тобто тими заощадженнями, які їм довірено. Вони можуть розраховувати на збільшення "депозитів" і відповідно з цим збільшувати обсяги надання позик. Інакше кажучи, тільки комерційні банки за рахунок позичкового капіталу мають невичерпне джерело до необмеженої експансії. Тому доступна пропозиція банківських резервів здається величиною кількісно визначеною. Відповідно, проводиться чітке розмежування між тими інститутами, які емітують "гроші", і тими, чиї зобов'язання не є "грошима". Тому виникає невизначеність і суперечливість у питанні про те, де слід провести розмежувальну лінію між грошима та іншими активами.

Список використаних джерел:

1. Цит. по: Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Т. 1. Кн. 1. Процесс производства капитала. М., Политиздат, 1978. – С. 175.
2. Риккардо Д. Начало политической экономии и налогового обложения. Избранное. – М.: Эксмо, 2007. – С. 268-271, 314-316, 702-707; Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. – М.: Эксмо, 2007. – С. 139-145, 304-329, 780-792.
3. Шумпетер Й. Теория экономического развития. – М.: Эксмо, 2007. – С. 168-226, 254-316.
4. Бем-Баверк О. Капитал и процент / Избранные труды о ценности, проценте и капитале. – М.: Эксмо, 2007. – С. 280-281.
5. Маркс К. Капитал. Т. 3. Маркс К. Капитал. М.: Политиздат, 1978. – Т. III. – Ч. I. – С. 431.
6. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег. Избранное. – М.: Эксмо, 2008. – С. 196.
7. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Т. 1. Кн. 1. Процесс производства капитала. М., Политиздат, 1978. Т. I. – С. 576-577, 601.
8. Маркс К. Капитал, т. III, К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. 25, ч. I, стр. 418.
9. К. Маркс, Капитал, т. III, К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. 25, ч. II, стр. 32.
10. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Т. 1. Кн. 1. Процесс производства капитала. М., Политиздат, 1978. – С. 149.
11. Р.Фишер, Р.Дорнбуш и Р.Шмалензи. Экономика. М.: Дело, 1993. – С. 325-326.
12. Р.Фишер, Р.Дорнбуш и Р.Шмалензи. Экономика. М.: Дело, 1993. – С. 326, 327.

Ключові слова: банк, позичковий капітал, промисловий капітал, торговий капітал, кредит.

Ключевые слова: банк, ссудный капитал, промышленный капитал, торговый капитал, кредит.

Keywords: bank, loan capital, industrial capital, commercial capital, credit.